

KORINEK LÁSZLÓ

A terrorizmus

Az elmúlt évtizedek, sőt a közelmúlt történései aligha teszik szükségessé a terrorizmus veszélyeinek, sőt: rombolásainak a bemutatását. Kétségtelen tény, hogy Magyarországon a jelen tanulmány megírásáig szerencsére igazán súlyos következményekkel járó akció nem zajlott le, de az ilyen esetek bekövetkeztekor tapasztalható felfokozott érdeklődés miatt a sajtóból szinte testközelből értesülünk a politikai erőszak véres megnyilvánulásairól. A terroristák gyakran áthágnak a törvényeket, de még a civilizáció és az általánosan elfogadott erkölcsi értékek határait is. Éppen ezért meglehetősen elfogadott az a nézet, amely szerint az ellenük folytatott küzdelem sem maradhat meg az alkotmányosság hagyományos keretei között. Sokak szerint rendkívüli fenyegetésről van szó, amelyre csak különleges, normál körülmények között nem alkalmazható eszközökkel lehet válaszolni.

A terrorizmus fogalmáról

Az egyik kérdés az, hogy a terrorizmus a bűnözés körébe sorolható-e. *George P. Fletcher* szerint lényegében lehetetlen a terrorizmus, illetve a terrorcselekmény jogilag is kezelhető meghatározása. A terrorizmusra egyébként jellemző az erőszak, a sajátos szándék, az áldozatok kiválasztásának az elkövetők céljaihoz való kapcsolódása, a tetteseknek a közhatalomhoz való negatív viszonyulása, a tevékenység valamiféle igazolása a terroristák részéről, a szervezettség kellő szintje, a teátrális megvalósítás, valamint a bűnösség tudatának a hiánya¹. Egyet lehet érteni azzal, hogy mindezek valóban jellemzik a politikai erőszakot, továbbá azzal is, hogy a felsorolt ismertetőjegyek nem jelennek meg maradéktalanul minden tettben.

Ben Saul a nemzetközi terrorizmus fogalmát próbálta megragadni, valójában azonban a belső politikai erőszakhoz képest nincs lényeges különbség. Az ő meghatározása is tartalmazza az általánosan elfogadott ismérveket. A definíció szerint a nemzetközi terrorizmus fogalma a következőképpen írható le:

¹ George P. Fletcher: The Indefinable Concept of Terrorism. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 4, no. 5, 2006, pp. 894–911.

1. Annak minősül bármely olyan súlyos, erőszakos, büntetőjogilag tiltott cselekmény, amely életek kioltására, súlyos testi sértés okozására, az élet veszélyeztetésére irányul akkor is, ha közvetlenül a vagyon ellen követik el.
2. A terrorcselekmény megállapításának a feltétele, hogy nem fegyveres konfliktuson belül valósul meg.
3. A magatartást politikai, ideológiai vagy etnikai célokat követve tanúsítják.
4. Az akció rendeltetése, hogy különösen nagy félelmet keltsen egyes személyekben, csoportokban, vagy a társadalomban, továbbá, hogy
 - megfélemlítse a társadalmat vagy annak valamely részét, vagy
 - jogellenesen arra kényszerítsen egy kormányt vagy egy nemzetközi szervezetet, hogy valamit tegyen vagy ne tegyen.
5. Az érdekérvényesítés, a tiltakozás, az egyet nem értés, valamint az olyan dolgozói megmozdulás, amelynek nem célja halál, súlyos testi sértés, vagy a közegészséget, közbiztonságot veszélyeztető helyzet előidézése, nem valósít meg terrorcselekményt.

A pozitív feltételek konjunktív módon kapcsolódnak egymáshoz, kivéve a 4. pont két alpontját². Saul kiemelkedően fontosnak tartja a terrorizmus meghatározása és az ellene folytatott küzdelem révén az emberi jogok védelmét, amelyeket szerinte a politikai erőszak közvetlenül is támad, de az intézményvédelmi kötelezettség veszélyeztetése révén akkor is sérülnek ezek az alapértékek, ha feltéve, de meg nem engedve elfogadnánk, hogy az emberi jogokat magánszemélyek nem sérthetik meg³.

Vass György arra mutatott rá, hogy a terrorizmus definíciója körüli bizonytalanság összefügg azzal is, hogy a védekezés oldaláról milyen sajátos szempontok vetődnek fel⁴.

Vannak természetesen más intézményi és tudományos nézőpontok is. *Bartkó Róbert* szerint például politikatudományi értelemben a terrorizmus társadalmi jelenség, amely a szándékos és módszeres erőszak eszközül használásával olyan merényletek elkövetésére vállalkozik, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a terror szervezetek társadalmi-politikai céljaival adekvát politikai döntések meghozatalához vezessenek⁵.

² Ben Saul: Defining "Terrorism" to Protect Human Rights. Legal Studies Research Paper, no. 08/125, 2008, p. 11.

³ Uo. 2. o.

⁴ Vass György: Egységes meghatározás a terrorizmusra. *Hadtudományi Szemle*, 2009/4.

⁵ Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. PhD-disszertáció, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogi tudományi Doktori Iskola, Győr, 2011, 23. o.

Az ENSZ közgyűlése a nemzetközi terrorizmus elleni fellépésről szóló GA Res. 51/210. számú határozatában olyan bűncselekményekről rendelkezett, amelyeket azzal a szándékkal vagy számítással követnek el, hogy a terror állapotát hozzák létre a társadalomban, meghatározott csoportokban vagy bizonyos személyeknél. Az ilyen magatartások nem legitimálhatók, bármilyen politikai, filozófiai, ideológiai, faji, etnikai, vallási vagy más megfontolás áll mögöttük, illetve ilyenekre hivatkoznak.

A világszervezet igen sok alkalommal foglalkozott a terrorizmus elleni fellépés kérdéseivel, általában konkrét események kapcsán. A közgyűlés 2014. június 24-én elfogadott határozata például egyebek mellett azt hangsúlyozza, hogy a terrorista cselekmények, módszerek minden formájukban és megnyilvánulásukban támadják az emberi jogokat és alapvető szabadságokat, valamint a demokráciát. Veszélyeztetik az államok területi épségét, biztonságát, destabilizálják a legitim módon megalakított kormányok helyzetét (A/Res/68/275).

Az Európa Tanács parlamenti gyűlése szerint a terrorista cselekmények körébe azok tartoznak, „...*amelyek elkövetése során személyek, illetőleg csoportok erőszakot alkalmaznak vagy erőszak alkalmazásával fenyegetnek meg valamely országot, annak intézményeit, egész lakosságát vagy közülük csupán egyeseket szeparatista törekvések, szélsőséges ideológiai felfogások, fanatizmus vagy irracionális és szubjektív tényezők által vezérelve abból a célból, hogy a terror légkörét teremtsék meg a hatóságok, meghatározott egyének vagy társadalmi csoportok, illetőleg az egész közösség körében*” [1426 (1999) számú ajánlás].

Számunkra is irányadó az Európai Unió Tanácsának a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB számú kerethatározata. Ennek célja, hogy a tagállamok terrorista bűncselekményként jelöljék meg azokat az egyébként is büntetendő magatartásokat, amelyek az elkövetés módja vagy az összefüggések miatt károsíthatnak valamely államot vagy nemzetközi szervezetet, ha azokat olyan céllal követik el, hogy a lakosságot megfélemlítsék, állami szert vagy nemzetközi szervezetet cselekvésre vagy attól való tartózkodásra kényszerítsenek, az állam vagy a nemzetközi szervezet alapvető rendjét rombolják.

Általánosságban azt lehet mondani, hogy a terrorizmus elfogadott ismérve a jogellenes erőszak, valamint a politikai (illetve éppen a cselekmények által politikáivá átalakított vallási, ideológiai vagy egyéb) célok követése. Hozzá tartozik a megnyilvánulások természetéhez a nyilvánosság keresése, vagyis a tettek útján megvalósított propaganda. A terroristák nem tekintik bü-

nözőnek magukat, az egyes törvényi tényállások kimerítését az általuk vallott politikai-ideológiai nézetekkel próbálják legitimálni, amit persze a kifejtettek szerint a közhatalom és a nemzetközi közösség egyáltalában nem méltányol⁶.

Hatályos büntető törvénykönyvünk definiálja a terrorcselekmény fogalmát, és súlyos büntetéssel fenyegeti. A tényállás szerint az követi el a deliktumot, aki abból a célból, hogy

- a) állami szervet, más államot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön,
- b) a lakosságot megfélemlítse,
- c) más állam alkotmányos, társadalmi vagy gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja,

a törvényben meghatározott személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményt követ el.

Bűncselekményt az általános büntetőjogi felfogás szerint csak egyes emberek követhetnek el, így szervezetek és államok nem. Ebből azonban nem következik, hogy kizárólag magánszemélyként lehet felelős valaki a terror tényállásának megvalósulásáért. 2011-ben például terrorcselekmény megalapozott gyanúja miatt tettek feljelentést Magyarország volt miniszterelnöke ellen a 2006-os rendőri erőszakra hivatkozva. A nyomozást nem folytatták le ugyan, az elkövetés elvi lehetőségét azonban nem cáfolta az ügyészség.⁷ Formálisan bárki lehet a terrorcselekmény tettese vagy részese, így a tényállás valóban nem zárja ki a hatalom, illetve az annak gyakorlóit általi elkövetést. Az állami erőszak és a hatalom elleni támadások problémái szorosan összefüggenek⁸. Ma már köztudott és általánosan elfogadott, hogy egyes államok, pontosabban azok vezetői támogatják a törvénysértő politikai erőszak alkalmazását vagy az ilyennel való fenyegetést. Azt sem hallgathatjuk el, hogy vannak olyan nézetek, amelyek szerint a terrorizmus leküzdése érdekében az egyébként demokratikus és alkotmányosnak ismert államok által alkalmazott eszközök minőségileg nem különböznek a terroristák által használtaktól. Példa erre a terroristának vagy ilyen csoport vezetőjének nyilvánított személyek célzott megsemmisítése.⁹

⁶ Korinek László: Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006, 321–323. o.

⁷ Matalin Dóra: Terrorcselekmény miatt nyomoznak Gyurcsány ellen. NOL.hu, 2011. október 19. http://nol.hu/belfold/terrorcselekmeny_gyanujaval_nyomoznak_gyurcsany_ferenc_ellen-1245021

⁸ Katherine S. Williams: Textbook on Criminology. 5th ed., Oxford University Press, New York, 2004, p. 515.

⁹ David Kretzmer: Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra-Judicial Executions or Legitimate Means of Defence? The European Journal of International Law, vol. 16, no. 2, 2005

Fontos kérdés – a védekezés szempontjából is –, hogy a vizsgált jelenség ismérveinek a megjelölésén túlmenően beszélhetünk-e egyfajta „terrorista személyiségről”. Annál is inkább, mivel vannak olyan nézetek, amelyek szerint a terrorizmus inkább egyfajta lelkiállapotként, semmint tevékenységként ragadható meg¹⁰. *Robert Robins és Jerrold Post* arra a következtetésre jutott, hogy a terroristákra a paranoia tünetei jellemzők. A bizalmatlanság, az elhivatottság, a nagyzási hóbort, a gyűlölködés, az autonómia elvesztésétől való félelem, a projekciók és a kényszerképzetek – amelyek a terroristák esetében tipikusan előfordulnak – mind idesorolhatók¹¹.

Az általánosan elfogadott meghatározások többsége a kifejtettek szerint a büntetőjog intézményrendszerén belül értelmezhetővé és kezelhetővé teszi a terrorizmust. Különösen akkor, ha az eljárásokat megelőző felderítés eszköztárát is figyelembe vesszük. Nem hadviselésről, nem háborúról van tehát szó, hanem a kriminalitás kiemelkedően súlyos megnyilvánulásairól.

A terrorizmus okairól

Amint arról már szó volt, a kutatók egy része biológiai, illetve pszichikai okokra vezeti vissza a terrorista személyiség, végső soron a terrorizmus kialakulását. Az ilyen megközelítések nyilvánvalóan a bűnözést hasonló tényezők alapján magyarázó teóriákkal mutatnak rokonságot. Konkrétan a terrorizmusra vetítve megfogalmazódott, hogy az elkövetők magatartását hormonális, illetve neurokémiai folyamatok, kiegyensúlyozatlan állapotok befolyásolják, amelyek három legfontosabb tényezője a noradrenalin, az acetilkolin és az endorfinok túltengése.

A pszichológiai elméletek között vannak olyanok, amelyek az ösztönök szerepét, ezen belül pedig az agresszióra való hajlamot hangsúlyozzák. Ehhez kapcsolódóan fogalmazódtak meg etológiai magyarázatok is, amelyek szerint az agresszió valóban ösztönszerűen adott, annak megnyilvánulásai azonban az együttélés folyamatában változó módon vannak jelen. Egyes vélekedések szerint az egyéni szándékok megghiúsulása vagy a magatartás kudarcra váltja ki az agressziót. A társadalmi tanulás elmélete azt vallja, hogy a viselkedési minták elsajátítása a viselkedési mód és a következmények mérlegelése révén történik. A terroristák esetében a valóság hibás felfogása, az-

¹⁰ Charles Townshend: A terrorizmus. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 2003, 11. o.

¹¹ Robert S. Robins – Jerrold M. Post: Die Psychologie des Terrors: Vom Verschwörungsgedanken zum politischen Wahn. Droemer, München, 2002, S. 23.

zal összefüggésben pedig az agressziótól mentes megoldások alkalmazására való képtelenség figyelhető meg¹².

A biológiai, valamint a személyiségből kiinduló pszichológiai elméletek nem fogadhatók el. Maga a bűnözés is társadalmi, közvetlenül pedig a törvényalkotó által az uralkodó értékrendhez illeszkedve meghatározott feltételektől függ. Egyes korokban, illetve más-más területeken ugyanaz a magatartás minősülhet akár gyökeresen eltérően. Példa erre a Magyarországon elkövetett „baltás gyilkosság”, amikor is egy azerbajdzsáni katona 2004-ben megölte egy örmény társát. Az elkövetőt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte a hazai bíróság, majd a 2012-es kiadatása után a hazájában nemzeti hősként fogadták, elismerésben és megbecsülésben részesült.

A terrorizmus a bűnözés egyéb megnyilvánulásaihoz képest még erősebben kapcsolódik a társadalomhoz, politikához. Az erőszakos magatartásra való hajlam, az agresszív magatartás számos – ezen belül akár jogszerű – helyzetben juthat kifejeződésre anélkül, hogy specifikusan a terrorizmussal állna összefüggésben. Magának a jelenségnek a kialakulásában tehát nem lehet meghatározó ok a biológiai tényező vagy a személyiség. Más kérdés az – és ebben a tekintetben már fontosak lehetnek az ilyen problémákra összpontosító vizsgálódások –, hogy a már létező és működő terrorszervezetekhez ki és milyen megfontolásból csatlakozik¹³.

Meglehetősen elterjedt az az értékelés, amely szerint a politikai jogokból való kirekesztettség, az állam képtelensége a tőle elvárható működésre (*failed state*), valamint ezzel összefüggésben a szegénység, az elkeseredettség, valamint a reménytelenség a terrorizmus táptalaja. Egyes kutatók szerint a kismennyiség megtapasztalása, a nincstelenség, valamint a gazdasági lehetőségek hiánya jelentős oki szerepet játszik a terrorizmusban. Az emberekben feszültséget generál, ha arra a következtetésre jutnak: igazságtalan elosztás miatt kevesebbet kapnak, mint amennyit megérdemelnének. Más elméletek a modernizáció hatásait emelik ki. Vannak azonban olyan kutatók is, akik a rendelkezésre álló adatok alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a szegénység és a terrorizmus között nincs közvetlen összefüggés, ugyanez vonatkozik egyébként a műveltségi szintre is¹⁴.

Logikusan vetődik fel a politikai rendszerek és a terror összefüggéseinek a problémája. Számos kutató arra a következtetésre jutott, hogy a „félíg nyi-

12 Póczik Szilveszter: A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. Világosság, 2007/5., 27–29. o.
13 Uo. 32–33. o.

14 Alan B. Krueger – Jitka Malečková: Education, Poverty and Terrorism: Is there a Causal Connection? Journal of Economic Perspectives, vol. 17, no. 4, 2003

tott”, vagyis nem teljesen kifejlődött demokráciák szolgálhatnak leginkább a politikai erőszak táptalajául.

Az ismertté vált nagy támadások fényében aligha hagyható figyelmen kívül a kultúra tényezője. Ahogyan arra *Samuel Huntington* is rámutatott, az erőszak mögött a civilizációk harca is állhat¹⁵.

A globalizációt is megjelölik egyes kutatók a terrorizmus okaként. Megjegyzendő azonban, hogy a globalizáció nem szükségszerűen azonos az indokolatlan egyenlőtlenségek növekedésével, sőt: a folyamatban olyan intézményes keretek is létrejönnek, amelyek az érdekek érvényesítését erőszakmentesen is lehetővé teszik, ezáltal hatva a terrorizmus okai ellen¹⁶.

Más elméletek a terrorizmus terjedését egyfajta fertőzősként értékelik¹⁷. A politikai erőszak hagyományai egy országban jelentős hatással lehetnek a mai terrorizmusra. Térben is érvényesül a terjeszkedés: ha valamely államban jelentős terrorista aktivitás van, akkor ez hatást gyakorol a szomszédos, közeli országokra is, különösen akkor, ha egyébként is van hasonlóság a problémáikban.

Az okok vizsgálata során *Tim Krieger* és *Daniel Meierrieks* arra a következtetésre jutott, hogy a politikai, intézményes tényezők szerepe jelentősebb, mint a gazdasági faktoroké. A demokráciák akadályozzák a terrorizmus kialakulását, a stabilitás hiánya pedig gerjeszti. A nemzetközi viszonyokat illetően azt lehet mondani, hogy az együttműködés a terrorizmus ellen hat, míg a konfliktusok kiéleződése előmozdítja a politikai erőszak kifejlődését. A „fertőzéselmélet” is megerősítést kapott a kutatások során, a terrorizmus hatása és tudatos terjesztése nem elhanyagolható körülmény¹⁸.

2003 júniusában a kérdés szakértői Oslóban tanácskoztak a terrorizmus okait tárgyaló problémákról. A vita eredményeire is tekintettel *Tore Bjørge* fontosnak tartotta a jelenséget kiváltó tényezők szerepének a megkülönböztetését. E szerint vannak strukturális okok, vagyis olyan társadalmi problémák, feszültségek, amelyek alapjául szolgálhatnak a terrorizmusnak mint a rájuk adott sajátos válasznak. Az előmozdító (gyorsító) faktorok a technikai megvalósítást segítik elő (kommunikációs eszközök, fegyverek stb.). A motiváció az a konkrét sérelem, amely a terroristákat az akciók megvalósítására sarkallja. A közvetlen kiváltó ok ahhoz az esethez kapcsolódik, amely hivatkozási ala-

15 Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014

16 Assaf Moghadam: *The Roots of Terrorism*. Infobase Publishing, Chelsea House, New York, 2006, p. 83.

17 Manus I. Midlarsky – Martha Crenshaw – Fumihiko Yoshida: *Why Violence Spreads: The Contagion of International Terrorism*. *International Studies Quarterly*, vol. 24, no. 2, 1980, p. 8.

18 Tim Krieger – Daniel Meierrieks: *What Causes Terrorism?* *Public Choice*, vol. 147, nos. 1–2, 2001

pul szolgálhat a csapásra (valamely kormányzati döntés, ellenségesnek tekintett intézkedés). Ezen túlmenően különbséget kell tenni a terrorizmus szervezeti és egyéni okai között¹⁹. A konkrét okokat illetően hangsúlyozni kell, hogy azok a történelem folyamán változásokon mentek keresztül²⁰.

A terrorizmus következményei, a támadott értékek

A terrorizmus szükségszerű ismérve az erőszak alkalmazása, vagy az arra utaló fenyegetés. Ahogyan a magyar törvény fogalmaz: személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekmény elkövetéséről van szó. Úgy is lehet fogalmazni: az egyébként más jogtárgyat sértő deliktumok által további, az eredeti normák mögötti jogalkotói értékelésen túlmutató veszélyek és/vagy sérelmek is beállnak. 1993. március 27-én a német Vörös Hadsereg Frakció tagjai Hessen tartományban, Weiterstadt városában felrobbantottak egy újonnan épült börtönt. Senki nem sérült meg, a kár és az akció által keltett félelem azonban hatalmas volt.

Hans-Joachim Schneider az eddigi kutatások eredményeit így értékelte: „...a terrorista cselekmények a lakosságnak csak egy kisebb részénél okoznak pszichoszociális károkat, de ezek is fél vagy háromnegyed év alatt lecsengenek. A leginkább érintettek a gyerekek és azok a személyek, akik a merénylet közelében élnek. Ettől függetlenül kollektív traumáról nem beszélhetünk. Semmiképp nem érintik a történetek a társadalmat annyira, mint azt a terroristák tervezték. Az állami intézményekbe vetett hit megingását, vagy a demokratikus életstílusból való kiábrándulást még senki nem figyelte meg. A terrorista merénylet után a lakosság inkább a kormányzat mögé tömörül.”²¹

Nyilvánvaló, hogy a közvetlen romboláson túl a politikai cél, az ilyen hatások kiváltására irányuló – legalább eshetőleges – szándék említhető azon túlmenően, hogy a személyek és a mondottak szerint a javak sérülnek. Ezzel összefüggésben okkal vetődik fel az a kérdés, hogy politikai cselekményekről van-e szó. Nyilvánvalóan igen. A magyarázat egyszerű. A nemzetközi kapcsolatokban sokáig érvényesült, sőt: még ma is fő szabálynak mondható, hogy politikai bűncselekmény esetében nincs helye kiadatásnak, legalábbis erre a gyanúsított tartózkodási helye szerinti állam nem kötelezhető. Már a

¹⁹ Tore Bjørgo: Introduction. In: Tore Bjørgo (ed.): Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward. Routledge, Abingdon–New York, 2005, p. 5.

²⁰ Horváth L. Attila: A terrorizmus jellemzői. Honvédségi Szemle, 2014/3., 33. o.

²¹ Hans-Joachim Schneider: Organisierte Hasskriminalität. Kriminalistik, 12/2004., S. 224.

XIX. században kialakult azonban azon kivételek köre – például az uralkodók vagy más fontos személyek elleni merényletek elkövetőit érintően –, amelynek tagjai mint egyértelműen politikai célú és/vagy hatású támadások tetteseinek nem élvezték a kiadatási tilalom védelmét²².

A terrorizmus és az emberi jogok összefüggéseit jól megvilágítják a 2015 januárjában Párizsban elkövetett cselekmények, amikor is egy szatirikus lap szerkesztőségét támadták meg, és újságírókat, karikaturistákat gyilkoltak meg a Mohamed prófétát ábrázoló rajzok miatt. A tragédia után a lap munkatársai óriási példányszámban tettek közzé újabb, a vallásalapítóra utaló anyagokat. Teljesen egyértelmű volt a történések idején, majd utána a társadalom és a média reagálásában, hogy az akció nem csekély mértékben a sajtószabadság ellen irányult. Ez a példa is alátámasztja, hogy a terrorizmus igenis támadja az emberi jogok által védett értékeket, így közvetve – legalább az állam intézményvédelmi kötelezettségén keresztül – magukat az emberi jogokat is.

A terrorizmus újkori történetéből

A XX. században, különösen annak utolsó harmadában a terrorizmus megnyilvánulásai igen súlyos fenyegetést jelentettek az egyes államokra, társadalmakra, de a nemzetközi közösségre is. Részben az államilag támogatott, illetve a közhatalom által alkalmazott erőszak (például a Szovjetunióban, ami inkább a század első felében volt jellemző), részben pedig az uralkodó politikai elleni lázadások rombolásban való kifejeződése (így a Vörös Brigádok tevékenysége Németországban és másutt is) nyomta rá a bélyegét a történelemre.

2001. szeptember 11-én az al-Kaida terrorszervezet súlyos csapást mért az Egyesült Államok fontos létesítményeire. A New York-i Világkereskedelmi Központ két toronyépülete összedőlt. A Pentagon egyik objektumába is belerepült egy a támadók által eltérített utasszállító repülőgép. A rendelkezésre álló egyes adatok szerint egy további járatot a Fehér Házba kívántak volna bevezetni, de az utasok a saját életük feláldozásával megmentették az elnöki rezidenciát. Az akció következményeképpen 2995 ember halt meg. Ez a támadás nem csupán az Egyesült Államokat, hanem az egész világot sokkolta.

²² Bartók Róbert: A terrorizmus és a politikai bűncselekmény kapcsolata az 1856-os belga merényleti záradék relációjában. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, XXII. kötet, 2004

A tragédia után számos változás következett be a terrorizmus elleni védekezésben, ezekre a későbbiekben visszatérünk.

1991. december 23-án, Budapesten, a ferihegyi gyorsforgalmi úton közlekedő, Oroszországból Izraelbe kivándorló zsidókat szállító busz ellen következett el robbantásos támadást. A bomba nem a megfelelő pillanatban robbant, így sérülés nem történt. A nyomozás során megállapították, hogy a Vörös Brigádok német terroristái hajtották végre az akciót.

Mindezzel együtt elmondható: Magyarországot a XX. század végétől napjainkig terjedő terrorhullám e cikk megírásáig (2015. február) elkerülte. Kiemelkedően súlyos cselekmény végrehajtására nem került sor. Terrorcselekmények miatt hoztak ugyan ítéletet hazai bíróságok, ezek azonban nem a sajtóból megismert súlyos támadások voltak, noha a törvényi meghatározásnak megfeleltek. Példaképpen említhető annak az elkövetőnek az ügye, aki féltékenységből túsul ejtette volt élettársát és annak lányát, elengedésüket pedig a rendőrség által teljesítendő – anyagi – követeléstől tette függővé²³.

Az eddigi legjelentősebbnek tekinthető ügy tárgyalása *Budaházy György* és társai ellen folyik a Fővárosi Törvényszéken. A vád szerint a 2007 tavaszán megalakult Hunnia – Párhuzamos Magyarország mozgalom katonának nevezett tagjai alakították meg azt a terrorista csoportot, amely számos akciót hajtott végre pártszékházak, politikusok és egyéb, a mozgalom, illetve a katonai szárny által elutasított személyek, objektumok ellen (például homoszexuálisklubok, kommunista relikviákat kiállító kocsmák, a hazafias érzelmű vevővel nem megfelelően viselkedő jegyirodai dolgozók). A cselekmények után több esetben a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg névvel megjelölt szervezet vállalta a felelősséget. 2010-ben emeltek vádat, azóta mind ez idáig (2015. február) még első fokon sem született ítélet. Az ügy kapcsán fontos megjegyezni, hogy az elhárításért és felderítésért felelős Nemzetbiztonsági Hivatal 2007-es és 2008-as évkönyve nem tett említést a hazai terrorizmusról, noha mind a cselekmények többsége, mind pedig a mostani eljárás ismertebb szereplői látókörbe kerültek. A mondottakra tekintettel azt is meg kell jegyezni, hogy a terrorcselekményként megjelölt magatartások (hét ilyen vádpont van, de némelyikük több támadást tartalmaz) következményeképpen semmilyen személyi sérülés nem történt.

Ebben a vádiratban szerepel az az eset is, amelyet az Europol a 2009-es évről szóló jelentésében publikált. E szerint a magyar hatóságok három terrorista akciót hiúsítottak meg az előkészület szakaszában, egy negyedikben

²³ Legfelsőbb Bíróság Bf. I. 877/1998; BH, 1999/439.

pedig az elkövetők maguk tettek le a megvalósításról. Futball-labdába rejtett robbanószerkezeteket hoztak volna működésbe kormánypárti politikusok házáinál. Valamennyi cselekményt a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereg nevű szervezetnek tulajdonították²⁴.

A terrorizmus fajtái

Lényeges mindenekelőtt megkülönböztetni az állami és a nem állami terrorizmust²⁵. Meg kell jegyezni, hogy – miként a többi csoportosítás esetében – éles határvonalat húzni nem lehet. A nyíltan szervezett jogellenes közhatalmi erőszak viszonylag ritka jelenség, bár volt rá példa a világtörténelemben. Az viszont már gyakrabban előfordul, hogy egyes államok, kormányok vagy politikai csoportok támogatást nyújtanak terroristáknak a saját céljaik megvalósítása érdekében. Éppen ezért van kisebb jelentősége a nemzeti (országokon belüli), illetve a nemzetközi terrorizmus elhatárolásának.

Gus Martin és *Clarence Augustus Martin* az állami és nem állami (szóhasználatukban: disszidens), valamint a nemzetközi terrorizmus mellett a vallási, valamint a kriminális terrorizmust tartják lényeges ismérvekkel jellemezhető, relatíve külön jelenségnek. Utóbbit szerintük pusztán a haszonszerzésre való törekvés irányítja²⁶. A meghatározások többsége azonban az ilyen magatartást nem sorolja a terrorizmus körébe. Más kérdés, hogy a különböző illegális, esetenként terrorakciót is kezdeményező és végrehajtó csoportok (mint például a szerzők szerint a Tamil Tigrisek) fenntartása és fejlesztése céljából illegálisan megszerzett anyagi eszközök problémája átvezet a szervezett bűnözés, valamint a terrorizmus közötti kapcsolat kérdéseire.

Ideológiai indíttatásukat tekintve megkülönböztethetjük a szélsőjobboldali és a szélsőbalos csoportokat.

Az etnikai, faji vagy vallási okokra visszavezethető, illetve ilyen célokat követő terrorizmus gyakran kapcsolódik a felszabadító mozgalmakhoz. A vallási alapokon álló szervezetek a hitüket kívánják terjeszteni, azaz a számukra szent dolgokat megsértő egyénnel, szervezetekkel vagy kormányokkal szemben kívánnak fellépni.

²⁴ TE-SAT 2010. EU Terrorism Situation and Trend Report. Europol, Den Haag, 2010, p. 37.

²⁵ Katherine S. Williams: i. m. 499–500. o.

²⁶ Gus Martin – Clarence Augustus Martin: *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues*. Sage Publications, Thousand Oaks, 2003, pp. 33–34.

A vallási terrorizmus külön kategóriaként kezelése azért aggályos, mert az ilyen indíttatású terrorakciók rendszerint már közvetlen politikai köntösben mennek végbe, a közhatalmi védekezés során azonban óhatatlanul valóban sérülhetnek az adott valláshoz tartozó emberek érzelmei, a hitélethez kapcsolódó érdekei.

A terroristák által alkalmazott eszközök és módszerek alapján szintén számos típust különítenek el. Kiemelkedően nagy fenyegetésnek tekintik – okkal – a nukleáris terrorizmus jelenségét. Adatok vannak arra, hogy a ma legveszélyesebbnek tartott terrorszervezetek megpróbálták tömegpusztító fegyverekhez jutni²⁷.

A biológiai terrorizmus fertőző vagy tömeges megbetegedést okozó hatóanyagok célba juttatásával okoz pusztítást. Az ellene való fellépést nehezíti, hogy a kórokozó anyagok vagy tenyészetek viszonylag könnyen előállíthatók azokból a mintákból, amelyek az egészség megóvását szolgálják és ennek érdekében igen széles körben hozzáférhetők. A biológiai terrorizmus ellen a hagyományos rendvédelmi módszerek alkalmazásán túlmenően értelemszerűen az egészségügyi ellátás fejlesztésével lehet és kell védekezni, ami persze más eredetű problémák esetén is fokozza a reményt az életek megóvására²⁸.

Külön figyelmet érdemel a környezeti és az ökoterrorizmus. A kettő nem azonos egymással. Ökoterrorizmusnak a szélsőséges környezetvédő mozgalmak romboló tevékenységét szokták nevezni, amelynek során mindenekelőtt olyan létesítményeket rombolnak le, amelyek megítélésük szerint az élet feltételeit rontják. Az Earth First, majd az Environmental Liberation Front az Egyesült Államokban látványos akciókkal, az utóbbi egyebek mellett lakóépületek és génkezelt vetőmagokat tároló raktárak felgyújtásával tiltakozott a számukra elfogadhatatlan természetbe való beavatkozások ellen²⁹. Mindenekelőtt az erőforrások (például kőolaj) és az élethez nélkülözhetetlen anyagok (például víz), illetve a biztosításukra szolgáló létesítmények elleni támadásokról van szó, az áttételesebb hatások kiváltása (az élő természet pusztítása) egyelőre kevésbé jelent veszélyt³⁰.

27 Brian Levin – Sara-Ellen Amster: An Analysis of the Legal Issues Relating to the Prevention of Nuclear and Radiological Terrorism. *American Behavioral Scientist*, vol. 46, no. 6, 2003, p. 846.

28 Russ Zajtchuk – David Franz: Biological Terrorism. In: *Terrorism: Reducing Vulnerabilities and Improving Responses*. U.S.-Russian Workshop Proceedings. National Academies Press, Washington, D.C., 2004

29 Elizabeth E. Chalecki: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism. *Global Environmental Politics*, vol. 2, no. 1, 2002, p. 47.

30 Uo.

Gyakran használják még a „városi terrorizmus” (*urban terrorism*) kifejezést is, a sűrűn lakott, nagyobb településeken végrehajtott támadások megjelenésére. A városi terrorizmust szokták a városi gerillatevékenységgel is azonosítani. Nyílt propagandát fejtenek ki, valamilyen módon kapcsolódnak a politikai rendszerhez. A városi terroristákra ugyanez nem jellemző, titokban fejtik ki tevékenységüket, kis egységekre tagozódva³¹.

Említést érdemel még a virtuális terrorizmus (*cyberterrorism*), amely a számítógépes rendszereket, hálózatokat és azok adattartalmát támadja, illetve használja fel saját céljai eléréséhez. Hangsúlyozni kell, hogy a rendszerek vagy berendezések elleni támadások nem mindegyike nevezhető terroristának.³²

A terroristák tipikusan valamely szervezet tagjaként, de legalábbis meghatározott csoporthoz tartozva hajtják végre tetteiket. Vannak azonban „magányos farkasok”, akik saját maguk tervelik ki és valósítják meg az akciókat. Példaképpen említhető a norvég *Anders Behring Breivik*, aki 2011 júliusában hetvenhét embert ölt meg Oslóban és annak környékén. A bírósági tárgyalásán kifejtette nézeteit a liberalizmus és a multikulturalizmus elutasításáról. Magától értődik, hogy a „magányos farkasok” esetében a pszichikai tényezők jelentős szerepet játszanak³³.

A terrorizmus és a média

Van olyan nézet, amely szerint a terroristák által végrehajtott támadások valójában rituális kommunikációként foghatók fel. A terroristák taktikája kivédhetetlen, mivel a szabad médiában piaci verseny uralkodik, és ott senki sem engedheti meg magának, hogy ne vegyen tudomást a terroristák által rendezett drámákról³⁴.

Paul Wilkinson négy fő célt különböztet meg a terroristák médiahasználataiban: mindenekelőtt a propagandájuk közzététele és a félelemkeltés megvalósítása, emellett törekvésként jelentkezik a nagyobb (általában anyagi) támogatás érdekében történő mozgósítás a szervezetük számára, a harmadik cél: lejáratni a kormányokat és mindazokat a szervezeteket, amelyeknek kö-

31 Walter Laqueur: *The Age of Terrorism*. Little Brown, Boston, 1987, p. 147.

32 Ayn Embar-Seddon: *Cyberterrorism: Are We Under Siege?* *American Behavioral Scientist*, vol. 45, no. 6, 2002, pp. 1036–1037.

33 Clark McCauley – Sophia Moskalenko – Benjamin Van Son: *Characteristics of Lone-Wolf Violent Offenders: A Comparison of Assassins and School Attackers*. *Perspectives on Terrorism*, vol. 7, no. 1, 2013

34 Istvánffy András: *A terrorizmus mint rituális kommunikáció*. *Beszélő*, 2005/8., 83. o.

telességük lett volna megvédeni az állampolgárokat, a negyedik pedig további támadásokat inspirálni, akár más szervezetek részéről, akár a saját szervezetükbe való toborzással³⁵.

Új típusú terrorizmus?

A mondottak szerint a terrorizmus egyáltalán nem új jelenség. Ez azonban nem zárja ki azt, amit sokan állítanak: a XX. század végétől, egyesek szerint az Egyesült Államokban lévő célpontok ellen intézett 2001. szeptember 11-i támadással minőségi változás következett be a politikai erőszak történetében. Ennek leküzdésére vagy akár csupán kezelésére már nem elegendők a korábban megszokott eszközök.

Mielőtt rátérnénk a védekezés lehetőségeinek a tárgyalására, érdemes áttekinteni, valójában mik azok az új elemek – egyáltalán léteznek-e ilyenek –, amelyek felvetik a terrorizmus elleni eszköztár átalakításának a szükségességét.

Maga az „új terrorizmus” kifejezés a múlt század kilencvenes éveitől terjedt el a szakirodalomban, de igazán az említett 2001. szeptember 11-i akció után vált gyakorivá a használata³⁶.

Megfigyelhető a globális szinten való megjelenésre irányuló akarat, valamint a tettesek egyre mélyebb fanatizálódása, illetve fanatizálása, ami például az öngyilkos akciók számának a növekedésében mutatkozik meg³⁷.

Egyfajta radikalizálódás figyelhető meg az ilyen elkövetőknél, ami az említett technikai háttérrel együtt fokozza veszélyességüket³⁸. A mai terrorizmusra jellemző, hogy etnikai-vallási alapon épül fel. Célja tipikusan egy-egy nemzeti vagy más kisebbségi csoport politikai és területi függetlenségének az elérése³⁹. Példa erre az Iszlám Állam nevű csoport, amelynek már az elnevezése is mutatja, hogy intézményes hatalom kiépítésére törekszik. Viszonylag új jelenség az is, hogy a környezetvédelmi aktivisták egy része radikalizálódott, és súlyos robbantásos merényleteket, gyújtogatásokat hajtanak végre⁴⁰.

35 Paul Wilkinson: *The Media and Terrorism: A Reassessment*. *Terrorism and Political Violence*, vol. 9, no. 2, 1997. Hivatkozva Istvánffy András: i. m. 84. o.

36 Orla Lynch – Christopher Ryder: *Deadliness, Organisational Change and Suicide Attacks: Understanding the Assumptions Inherent in the Use of the Term ‘New Terrorism’*. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 5, no. 2, 2012, pp. 259–260.

37 Uo. 260. o.

38 Jung Katalin: *A terrorizmus és a terrorelhárítás új arcai*. *International Relations Quarterly*, vol. 5, no. 2, 2014, pp. 5–7.

39 Uo. 23. o.

40 Uo.

A szervezeti struktúrák változása valójában nem feltétlenül jelent minőségileg új szintet. A piramisszerű rendszerek felső szintjének a lerombolása végzetes lehetne az egész szervezet számára, így annak rugalmasabb, lazább formákban történő működtetése vált szükségessé⁴¹.

Az öngyilkos akciók sem kizárólag a mai kort, nem is csupán az utóbbi évtizedeket jellemzik⁴². Inkább az elszaporodásuk, valamint a technikai fejlődés következtében az észlelés, valamint a megelőzés-elhárítás fokozódó nehézségei terén merültek fel új problémák⁴³.

A terrorizmus elleni fellépés

Tény, hogy igazán jelentős változások a 2001. szeptember 11-i, az Egyesült Államok létesítményei ellen intézett, súlyos áldozatokat követelő akció után következtek be. Akkor az amerikai elnök hadat üzent a támadóknak, és nem csupán átvitt értelemben. A katonai retorika mögött ténylegesen háborús megközelítés húzódik meg, amit aztán a gyakorlat is tükrözött és tükröz mind a mai napig.

A háborús felfogás

A 2001. szeptemberi támadás másnapján az Egyesült Államok elnöke kijelentette: „Azok a szándékos, halálos támadások, amelyeket hazánk ellen tegnap végrehajtottak, rosszabbak a terrorista akcióknál: azok háborús cselekmények voltak.”⁴⁴

„Amerika hadban áll” – ezzel a mondattal kezdődik az Egyesült Államok 2006 márciusában nyilvánosságra hozott nemzetbiztonsági stratégiája, pontosabban annak elnöki előszava. A továbbiakban az anyag kifejti a demokratikus értékek erősítésének és mindenütt való előmozdításának szükségességét, az üzenet azonban világos: a terrorizmust erővel kell legyőzni. Meg kell jegyezni mindazonáltal, hogy a stratégia a demokrácia és az emberi méltóság fokozott védelmét is részben katonai beavatkozásokhoz kapcsolja, például az afganisztáni és az iraki demokrácia megteremtéséhez, az iraki diktátor meg-

41 Orla Lynch – Christopher Ryder: i. m. 267–269. o.

42 Uo. 269–270. o.

43 Uo. 272. o.

44 Idézi Louis Henkin: War and Terrorism: Law and Metaphor. Santa Clara Law Review, vol. 45, no. 4, 2005, p. 822.

buktatásához⁴⁵. A későbbiekben a retorika némileg változott, az elvi megközelítés, valamint a tényleges terrorelhárító tevékenység azonban nem. *Obama* elnök 2011. május 2-án, *Oszama bin Laden* terrorista vezér amerikai kommandósok általi megölése után kijelentette: országa hadban áll az al-Kaida terrorszervezettel⁴⁶.

Magyarországon is vannak képviselői a terrorizmus elleni küzdelem háborúként való felfogásának. *Kőszegvári Tibor* szerint helytelen a feladatot a rendvédelmi szervekre bízni, mivel azoknak nincsenek meg a megfelelő eszközök a felderítéshez, valamint a terrorista bázisok megsemmisítéséhez⁴⁷.

A háború magától értődő az alkotmányos rend felfüggesztésével, de legalábbis a jogok jelentős korlátozásával jár együtt. Azok, akik szerint egyrészt nem alkotmányos bűnüldözésről, hanem háborúról van szó, kivennék a terroristákat (és támogatóikat) a teljes jogrendszer hatálya alól, másrészt azonban a terroristákat és támogatóikat nem illeti meg a nemzetközi hadijog, ezen belül a humanitárius jog védelme, hiszen a maguk részéről nem tartják be a hadviselés elfogadott normáit⁴⁸. Így tehát a támadók törvényen kívül kerülnek, gyakorlatilag elveszítik jogképességüket. Hozzá kell tenni: ebben a megközelítésben az a kérdés is teljesen nyitott, hogy miképpen lehet valakiről megállapítani a terrorista vagy támogatói minőséget, hiszen eljárási normák sincsenek, mellesleg nem is folytatnak le eljárásokat.

A mondottakból következik, hogy a terrorizmus üldözésének háborús felfogása, de legalábbis azon belül a humanitárius szabályok alkalmazását is elvető irányzat lényegében az egész jogrendszert rendíti meg. Ez a megállapítás nem túlzás, hiszen az alkotmányos berendezkedések mindenütt meghatározott alapvető szabályokra épülnek, ezek eltávolítása vagy gyengítése kihat az egész jogi mechanizmus működőképességére. A modern politikai rendszerek alapja az emberi jogok tiszteletben tartása és a demokratikus államszervezet. Ez utóbbi eszköz az alapjogok minél teljesebb körű megvalósítására. Az alapjogokon belül pedig szintén van egyfajta – bár nem valamennyi jog helyzetét kijelölő – hierarchia, ennek csúcán helyezik el az alkotmányok az élethez és az emberi méltósághoz való jogot.

45 The National Security Strategy of the United States of America. The White House, Washington, 2006, p. 2.

46 Hivatkozza Luis E. Chiesa – Alexander K. Greenawalt: Beyond War: Bin Laden, Escobar, and the Justification of Targeted Killing. Washington and Lee Law Review, vol. 69, no. 3, 2012, p. 1376.

47 Kőszegvári Tibor: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai feladatai. Hadtudomány, 2002/1.

48 Hadnagy Imre: A háború és a terrorizmus: Változnak-e a háborúval kapcsolatos elméletek – korunk egyik legnagyobb kihívása, a terrorizmus tükrében? Hadtudomány, 2005/1., 26. o.

A célzott ölés

Az élethez való jog az emberi méltósággal együtt az említettek szerint vitathatatlanul az alkotmányos értékrend élén áll. Ennek az intézményes megsértése tehát nyilvánvalóan megrendíti a törvények uralmán alapuló rendszert. Háborúban azonban az élet értéke is relativizálódik. A magyar Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozatában kimondta: „Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntető hatalmával szemben.”

A 46/1994. (X. 21.) AB határozat viszont már azt fogalmazta meg, hogy a katonai eskü szövegében az élet feláldozásának a vállalása nem alkotmányellenes, mint ahogyan a jog azt is eltűri, hogy a katona a támadók életét kioltsa.

Még az utóbbi döntésben kifejezésre juttatott felfogásba sem illeszthető be az úgynevezett „célzott ölés” (*targeted killing*) gyakorlata. Ez nem más, mint személyek kiválasztása és megsemmisítése állami erő alkalmazásával büntetlen tevékenység miatt, de bármiféle formális eljárás lefolytatása nélkül. Hozzá kell tenni: az ilyen kivégzésekkor rendszerint azok közül is sokan meghalnak, akik az áldozat közelében tartózkodnak, de egyébként semmi közük a célszemély büntetlen tevékenységéhez. Ez a mellékhatásként bekövetkező sérelem (*collateral damage*) sajnálatos ugyan – mondják a végrehajtók és a döntéshozók –, de többnyire elkerülhetetlen. A célzott ölést megkülönböztetik a politikai merényletektől (ami egyébként egyes államok titkosszolgálati gyakorlattól nem idegen), mivel az előbbi esetében nem politikai vagy ideológiai okokból, hanem az állami önvédelem keretében történik az élet kioltása⁴⁹.

A célzott ölés a háborús teória elfogadása esetén is problematikus, hiszen felveti például azt a kérdést, hogy a megsemmisítésre kiválasztott személy esetében hadviselőről van-e szó. Lehet a jogos védelemre hivatkozni (bin Laden megölésével kapcsolatban volt is ilyen), de egy másik állam területére (a bin Laden elleni akció esetén Pakisztánba, a területi állam tudomása nélkül) belépve valakinek az életét szándékosan kioltani jogszerűen nem lehet. Természetesen számos érv felhozható az állami cselekvés szükségessége, in-

⁴⁹ Thomas Byron Hunter: Targeted Killing: Self-Defense, Preemption, and the War on Terrorism. *Journal of Strategic Security*, vol. 2, no. 2, 2009, pp. 4–5.

dokoltsága mellett⁵⁰, a jogszerűség azonban nem támasztható alá. Ezzel együtt több kutató arra az álláspontra helyezkedett, hogy egyes emberek életének ilyen módon való kioltása az állami önvédelem keretei – és indokolt körülmények, megfelelő feltételek – között elfogadható, ha azzal valóban létező és közvetlen terrorfenyegetéstől óvják meg a nemzetet⁵¹.

Az Egyesült Államok igazságügyi minisztériuma közzétette azokat a szempontokat, amelyek mérlegelése alapján eldönthető, hogy egy amerikai állampolgár ellen végre lehet-e hajtani célzott ölést. A dokumentum szerint egy ilyen fellépés akkor megengedett, ha az érintett személy vitathatatlanul kiemelkedő értéket jelentő joga az élethez azért nem tartható tiszteletben, mert az illető közvetlen erőszakos támadással fenyegeti a hazát. Ezt egy magas rangú, erre feljogosított kormánytisztviselőnek kell a kellő ismeretek birtokában megállapítania. Nem hajtható végre az akció, ha reális lehetőség van a célszemély elfogására. Mindezekben túlmenően tiszteletben kell tartani a hadijog elvi jelentőségű szabályait.⁵²

A célzott ölések hatékonyságát illetően, eltekintve a jogi aggályoktól – de nem megelégedve róluk –, nem teljesen egyöntetű a kép. Az nyilvánvaló, hogy a mai korszerű technika mellett viszonylag nagy pontossággal lehet célozni, az akciók közül igen sok eredményes volt, vagyis megölték azt, akit akartak. A drónok, vagyis a pilóta nélküli repülő szerkezetek alkalmasak a feladat végrehajtására a támadó veszélyeztetése nélkül. Más kérdés, hogy a „mellékhatás”, vagyis a nyilvánvalóan nem érintett személyek halála nem kiküszöbölhető. Izrael nyolcszor halasztotta el *Szaleh el-Sahad* Hamász-vezér megölését, mert a lányával volt együtt. Amikor azonban végül 2002. július 22-én az akciót eredményesen végrehajtották, akkor is ott volt a gyermek, meg is halt. Rajta kívül még legalább tizennégyen, közöttük további nyolc kiskorú. A Hamász természetesen bosszút forralt és válaszlépéseket helyezett kilátásba, bár ezeket akkor sikerült megakadályozni. Közvetlenül tehát az izraeli vezetés elérte a célját, a célzott ölés által kiváltott nemzetközi felháborodást⁵³ is ellensúlyozta a határozott fellépést kívánó hazai közvélemény támogatása⁵⁴.

50 Luis E. Chiesa – Alexander K. Greenawalt: i. m.

51 Scott D. MacDonald: The Lawful Use of Targeted Killing in Contemporary International Humanitarian Law. *Journal of Terrorism Research*, vol. 2, no. 3, 2011

52 http://msnbcmedia.msn.com/i/msnbc/sections/news/020413_DOJ_White_Paper.pdf

53 Egy spanyol bíróság el is ítélte az izraeli akciót.

https://www.fidh.org/IMG/pdf/admission_order_properly_translated-1.pdf

54 Daniel Byman: Do Targeted Killings Work? *Foreign Affairs*, vol. 85, no. 2, 2006, pp. 95–96.

A célzott ölés a tapasztalatok szerint egyébként nem csupán az alkotmányos büntetőjog követelményeinek a megsértését okozza, de kontraproduktív is: az ilyen beavatkozások után rendszerint megnő az érintett állam elleni támadások száma. Valójában csak a régi mondás igazolódik be: az erőszak erőszakot szül. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy a megoldás elvi alátámasztást ad más államok és szervezetek hasonló akcióinak⁵⁵.

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának készített, 2010-ben a közgyűlés elé is beterjesztett jelentésében *Philip Alston* tényszerűen beszámolt a célzott ölés gyakorlatáról.

A már kifejtettekkel összhangban nem tudjuk elfogadni a célzott ölések gyakorlatát. A magyar Alkotmánybíróság már jelzett 1990-es határozatában foglaltakkal egyetértve az élethez való jog mögött abszolút érték húzódik meg. A terrorizmus elleni küzdelmet a bűnüldözés részének tekintjük, a humanitárius nemzetközi jog alkalmazását esetlegesen kiváltó fegyveres konfliktus csak igen szűk körben van jelen, de az előzetesen kiválasztott személyek megsemmisítését a jelenleg is alkalmazott formában az sem alapozza meg. Lényegében ugyanezt az álláspontot fogalmazza meg, és ajánlja elfogadásra az európai államoknak *Anthony Dworkin*⁵⁶.

Az alkotmányos megfontolásokon túl azt kell látni, hogy a példa ragadós. A „terrorista” minősítés alkalmazása és a célzott ölés gyakorlatának széles körben történő meghonosítása beláthatatlan következményekkel jár. A terrorizmust nem lehet terrorista módszerekkel legyőzni.

A kínvallatás

Amint arról szó volt, a magyar Alkotmánybíróság az emberi méltóságot az élettől elválaszthatatlan abszolút értéként határozta meg. Meg kell jegyezni, hogy a nemzetközi jogban és számos állam törvényeiben a méltóság védelme még az emberi élet oltalmazásánál is szigorúbb szabályozást kapott. A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye például első cikkelyének (1) bekezdésében rögzíti, hogy az emberi méltóság érinthetetlen. Ellentétben más jogokkal, itt semmiféle korlátozás nem alkalmazható. Lényegében ugyanez vonatkozik az emberi jogok nemzetközi dokumentumaira. Az Emberi jogok

⁵⁵ Michael L. Gross: Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence? *Journal of Applied Philosophy*, vol. 23, no. 3, 2006

⁵⁶ Anthony Dworkin: Drones and Targeted Killing: Defining a European Position. European Council on Foreign Relations, London, 2013

egyetemes nyilatkozata (1948) kimondta: „*Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.*” A későbbiekben létrejövő univerzális, illetve regionális szerződések lényegében ugyanezt ismétlik meg azzal, hogy nem adnak lehetőséget megszorításra. A tortúra tilalma tehát abszolút, annak alkalmazása bűncselekménynek minősül világszerte. Ez a gyakorlat szervesen kapcsolódik az ilyen rendszerek belső elnyomó politikájához, az ellenzéki vagy ellenséges csoportok leküzdésére irányuló törekvésekhez⁵⁷.

A kínvallatás meghatározott keretek között, általában kivételes jelleggel történő visszaállítását igénylő fejtegetésekhez az a feltevés vezet el, amely szerint egy nagyváros, adott esetben több százezer ember megmentése érdekében mégiscsak lehetne engedni a merev tilalomból akkor, ha némi fizikai ráhatással a terrorista rávehető a ketyegő bomba hatástalanítására, vagy legalábbis a rendvédelmi szerveknek azonnal szükséges információk kiadására.

Az egyébként alapvetően liberális nézeteket valló *Alan M. Dershowitz* amerikai professzor kifejtette, hogy korábban maga is határozottan és egyértelműen elítélte a hasonló magatartások minden formáját, azonban a „ketyegő bomba” feltételezett esete megingatta a norma abszolút voltának elismerésében. Dershowitz szerint a tortúra általa is szükségesnek tartott tilalma és a „ketyegő bomba” kivételes, sok ember életének megmentése érdekében legitímált kínvallatás közötti ellentmondás lehetséges feloldása a bírói engedélyezés. Kidolgozta a „kínvallatási engedély” (*torture warrant*) intézményét, amely saját felfogásában nem az alapjogok rombolását, hanem éppen azok védelmének fokozását jelentené annak érdekében, hogy az egyébként általa felismerten a gyakorlatban alkalmazott tortúra kizárólag a valóban indokolt esetekre korlátozódjék, megfelelő közjogi felelősség érvényesítésének lehetősége mellett⁵⁸.

A kínvallatás általános és teljes tilalmának feloldása nem csupán az Egyesült Államokban került napirendre. Németországban például *Winfried Brugger* professzor kérdőjelezte meg a kialakult felfogást⁵⁹. Az ilyen, az eddigi gyakorlat átértékelését igénylő helyzetek bemutatása során Brugger is a „ketyegő bomba” szcenárióját írta le⁶⁰.

57 Irwing M. Cohen – Raymond R. Corrado: State Torture in the Contemporary World. *International Journal of Contemporary Sociology*, vol. 46, nos. 1–2, 2005

58 Alan M. Dershowitz: *Why Terrorism Works*. Yale University Press, New Haven–London, 2002, pp. 139–142.

59 Winfried Brugger: Vom unbedingten Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? *Juristenzeitung*, Heft 4, 2000, S. 167.

60 Uo. 165. o.

Lényegében erre hivatkozott *Wolfgang Daschner* is, aki a frankfurti rendőrség helyettes vezetőjeként 2002 októberében úgy döntött egy gyermekrablási ügyben – az áldozat megmentése érdekében –, hogy fizikai erőszakkal fenyegeti meg a cselekménnyel alaposan gyanúsítható fiatalembert. A terhelt a kilátásba helyezett szenvedések hatására megtört, de az áldozatot holtan találták, mivel már a kényszervallatás elrendelésekor sem volt életben. Daschnert végül nem túl nagy összegű pénzbüntetésre ítélték, a bíróság azonban jelentős enyhítő körülményként értékelte a cselekmény indítékát: az emberi élet megmentésének szándékát.

Az Egyesült Államok szenátusának hírszerzési bizottsága a minősített adatok 2014. december 3-i törlésével megnyitotta az utat a CIA fogva tartási és kihallgatási programjáról készült anyag nyilvánosságra hozatala előtt. A programot a „megerősített” (*enhanced*) technikák alkalmazására kiterjedően a 2001. szeptember 11-i terrortámadás után, szeptember 17-én hagyták jóvá, és egészen 2009 januárjáig folytatódott a végrehajtása. Ezt követően kapta a bizottság a felkérést az alkalmazott módszerekről, egyáltalán a program megvalósulásáról szóló vizsgálatra.

Ami nagyon lényeges: a bizottság arra a megállapításra jutott, hogy az alkalmazott módszerek a szó legszűkebb értelmében sem hoztak semmi eredményt. Adatokat közöltek ugyan egyes kihallgatottak, ezek azonban teljesen megbízhatatlannak bizonyultak. A jelentés szerint az adott körülmények között bármit hajlandók lettek volna mondani, csak hogy a kínzásnak vége legyen. A CIA által publikált „sikertörténetekről” a bizottság kiderítette, hogy egyáltalában nem igazak. Voltak ugyan eredményes terrorellenes műveletek, ezek közül azonban egy sem vezethető vissza a jelzett módszerekkel kicsikart vallomásokra. Más esetekben a CIA egyszerűen nem mondott igazat, a nyilatkozatokban értékelhető és előrevivő információk nem voltak⁶¹.

Igazságszolgáltatás

Az Egyesült Államokban sajátos megoldás született a terrorgyanús személyek feletti ítélkezésre. A katonai bizottságokról szóló, 2006-ban elfogadott törvény (*Military Commissions Act*) az idegen, törvénytelen ellenséges hadviselőket megfosztotta az amerikai polgárokat és a külföldieket is megillető

⁶¹ Committee Study on the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program. U.S. Senate, Washington, D.C., 2014

alapvető eljárási jogoktól, egyben rájuk vonatkozóan kizárta a humanitárius nemzetközi jogot rögzítő genfi egyezmények alkalmazását is. A törvény 948a §-a értelmében törvénytelen ellenséges hadviselőknek minősülnek azok a személyek, akik az Egyesült Államokra (illetve szövetségésére) támadtak, vagy szándékosan, anyagilag segítettek az ilyen támadóknak. Ezek az egyének (mindenképpen idetartoznak a tálibok, valamint az al-Kaida tagjai) megkülönböztetendők a törvényes ellenséges hadviselőktől. Magát a besorolást a hadviselő jogállásról határozatot hozó döntőbíróóság (*Combatant Status Review Tribunal*) végzi el, az Egyesült Államok elnöke és védelmi minisztere más testületet is létrehozhat ebből a célból. Idegen az, aki nem amerikai állampolgár.

A katonai felfogás értékelése

Cáfolhatatlan tény, hogy a terrorizmus egyik jellemzője a jogi korlátok gátlátalan semmibevétele (ebben a tekintetben természetesen igazuk van a katonai felfogás híveinek: az elkövetők a hadijog rendelkezéseit sem tartják tiszteletben), sőt azok többé-kevésbé tudatos rombolása. Azt is meg lehet erősíteni, hogy ezzel tulajdonképpen az emberi jogokat, de legalábbis az általuk védett alapvető értékeket tiporják sárba. Csakhogy erre nem megfelelő válasz az, hogy a közhatalom lényegében ugyanezt teszi a terrorizmus elleni harc jegyében. Ahogyan *Tálas Péter* fogalmazott: a szabadságjogok korlátozásával a terroristák céljait teljesítjük be magunkon⁶².

Az állam vagy a nemzetközi közösség nem süllyedhet a terroristák szintjére, mert ebben az esetben megszűnik a különbség, ami egyáltalában morális indokolást adhat a jelenség elleni közhatalmi fellépésre. A tévedés veszélye természetesen mindig jelen van, hiszen semmiféle eljárás nem előzi meg a döntést, valamint a végrehajtást.⁶³ Az alkotmányos garanciák többségét mellőző vagy a terhelti jogokat súlyosan korlátozó eljárás – a katonai bizottságok esetében – pedig különösen a tortúrát sem kizáró előzmények miatt aligha alkalmas az igazság feltárására ahhoz, hogy a felelősségről dönteni lehessen.

⁶² „...a szabadságjogok korlátozásával a terroristák céljait teljesítjük be magunkon”. Beszélgetés Tálas Péter biztonságpolitikai szakértővel. *Fundamentum*, 2005/3.

⁶³ 2005. július 22-én a londoni metró Stockwell állomásán a londoni rendőrök minden figyelmeztetés nélkül tüzet nyitottak egy brazil fiatalemberre, akinek – mint utóbb kiderült – semmi köze nem volt a terrorizmushoz, veszélyes eszközt sem tartott magánál, félreérthető mozdulatot sem tett. Utóbb kiderült, hogy a megölésére azért került sor, mert hasonlított valakire, aki valóban terroristagyanú alatt állt.

Meg kell jegyezni, hogy a terrorizmus elleni küzdelem háborúként felfogását elutasító felfogás és gyakorlat hívei, illetve alkalmazói is többségükben úgy vélik, hogy az alkotmányos kereteket felrúgni nem kell ugyan, de a szükségeshez képest azok tágíthatók, a veszély jellege és nagysága miatt kivételes eszközök és módszerek bevetése indokolt.

Bruce Ackerman az egész alkotmánynak a terrorizmus elleni harc szükségleteihez való igazítását látja szükségesnek. Ebben – az adott eset sajátosságainak figyelembevételével – lehetőség nyílna a hagyományos garanciák mellőzésére, így például nem kellene a legrövidebb időn belül bíróság elé állítani azt, akinek a szabadságelvonásáról döntenek. A szerző egyébként hangsúlyozta, hogy egy ilyen tágabb védelmi vonal meghúzásával elkerülhető lenne a jogok teljes lerombolása, ami egyébként a háborús megközelítést jellemzi⁶⁴.

A német szakirodalomban *Günther Jakobs* fogalmazta meg az „ellenség-büntetőjog” koncepcióját, amely egészen közel áll a háborús felfogáshoz, minőségileg nem is különbözik tőle. Maga az „ellenség” kifejezés is erre utal. Szerinte a terrorizmus – és más súlyosan társadalomellenes megnyilvánulások – szükségessé teszi az emberi jogokat bizonyos személyekkel szemben figyelmen kívül hagyó bűnüldözést. *Jakobs* különbséget tesz a polgár és az ellenség között. Az előbbinek védett magánszférája van, míg az ellenség akár a gondolataiért is felelősségre vonható. Ennek megfelelően az ellenség-büntetőjog egyik jellemzője a büntetendőség előre hozatala, vagyis a megtörtént tettről a jövőbeni veszélyre történő hangsúlyáthelyezés. Ezzel együtt azonban a szankció szigora nem csökken. Változás az is, hogy az ellenség-büntetőjog felfogásában az emberi magatartásra való, értékeken alapuló reagálás helyébe a „küzdelem” és az annak szempontjait szolgáló jogi szabályozás lép. Ezzel párhuzamosan leépülnek az eljárás garanciái is. Ilyen határozott különbségtétel mellett természetesen alapvető kérdés, hogy valójában ki is tekinthető ellenségnek. Azokat a személyeket sorolják ebbe a csoportba, akik magatartásukkal, életvezetésükkel tartósan szembehelyezkednek a joggal és a normák által védett értékekkel, amit viselkedésükkel kifejezésre is juttatnak⁶⁵.

Nagy-Britanniában sokáig ideiglenesnek tekintették a szélsőséges politikai erőszak elleni fellépés lehetőségét biztosító törvényeket, ami az elnevezésükben is kifejezésre jutott (*temporary provisions*). Az ezredforduló után

⁶⁴ Bruce Ackerman: *The Emergency Constitution*. Yale Law Journal, vol. 113, no. 3, 2004

⁶⁵ Ismerteti Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. Magyar Jog, 2007/2., 69–70. o.

azonban változott a helyzet. Elfogadták a terrorizmus elleni küzdelemről, a bűncselekményekről és a biztonságról szóló törvényt (*Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001*). A jogszabály lehetővé tette a nem brit állampolgárságú személyek biztonsági őrizetét akkor is, ha velük szemben vádemelésre nem került sor. A 2001-es szabályozás után többször születtek törvények a politikai erőszak megelőzésére és visszaszorítására. A 2008-ban elfogadott terrorellenes törvény (*Counter-Terrorism Act*) például lehetővé teszi a terheltek kihallgatását a vádemelés után is.

Németországban is fogadtak el a közhatalom számára kivételes jogokat nyújtó rendelkezéseket, a szabályozás azonban döntően alaptörvényi keretek között maradt. A szövetségi alkotmánybíróság megsemmisítette például a légügyi biztonsági törvény azon passzusát, amely lehetővé tette polgári légi jármű lelövését akkor, ha az támadás eszközüül szolgál. Ennek a lehetőségnek a megteremtése a testület szerint sérti az élethez való jogot, valamint az emberi méltóság érinthetlenségét⁶⁶.

A védelmi vonalak kitolása

Gyakran alkalmazott – és önmagában nem is kifogásolható – megoldás a súlyos következményekkel fenyegető veszélyek megelőzése és elhárítása érdekében a közvetlen sérelem okozásának lehetőségétől távolabb álló magatartások szankcionálása. Az előkészület például a bűncselekmények többségénél nem büntetendő. A terrorizmus – és más, kiemelkedően veszélyes magatartások – esetében azonban igen. A hatályos magyar Btk. 315. §-ának (1) bekezdése szerint aki ilyen büntett elkövetésére felhív, ajánlkozik, vállalkozik, a közös elkövetésben megállapodik, vagy az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket megteremti, büntett miatt kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A terrorizmus elleni harcban az állam számít az emberek közreműködésére, a megelőzésért és elhárításért felelős szervek munkájának a segítségére. A dolog jelentőségénél fogva ezt bizonyos körben kötelezettségként is előírja, megszegését pedig büntetni rendeli. A hatályos magyar Btk. 317. §-a értelmében aki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy terrorcselekmény elkövetése készül, és erről a hatóságnak, mihelyt teheti, nem tesz feljelentést, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

⁶⁶ 1 BvR 357/05.

Az egyes támadások végrehajtása, valamint azok előkészítése, de maguknak a szervezeteknek a fenntartása is igen sokba kerül. Logikus tehát az a feltetelezés, hogy a terroristák forrásainak az elzárásával sikereket lehet elérni a tevékenységük visszaszorításában.

Az Európai Unió 2002-es kerethatározata (módosítva 2008-ban) elvárja, hogy a tagállamok nyilvánítsák büntetendővé valamely, terrorcselekmény elkövetésére uszítás szándékával létrehozott üzenet terjesztését vagy egyéb módon a nyilvánosság általi hozzáférhetővé tételét, ha ezzel az elkövetés veszélye felvetődik. Az előkészülettől ez annyiban különbözik, hogy a felhívásnak nem kell kifejezettnek lennie, a szándék megállapíthatósága esetén a kerethatározathoz igazodó tényállás megvalósul. Egyes államok még tovább tolták a védelem határvonalát azzal, hogy büntetni rendelik nem csupán a terrorcselekmény elkövetésére, hanem annak előkészítésére, vagy felbujtására történő izgatást (Egyesült Királyság), illetve a kiképzésben való részvételre izgatást is (Románia). Van olyan jogrendszer, amelyben bűncselekmény a terrorista propagandaanyagok megszerzése vagy birtoklása (Németország, Egyesült Királyság), számos EU-tagállam a terrorizmus nyilvános dicsőítése, népszerűsítését vagy helyeslését is kriminalizálta (például Dánia, Spanyolország). Litvániában és Spanyolországban büntetendő a terrorizmus áldozatainak megalázása vagy lenézése is⁶⁷.

Hasonló rendelkezések az Európai Unió tagállamain kívül is igen sok helyen léteznek. Izraelben például az is bűncselekményt valósít meg, ha valaki terroristát támogat (nem csupán közvetlenül a cselekmény előkészítésében vagy megvalósításában), illetve ilyen személlyel kapcsolatot tart⁶⁸.

A terrorizmus elleni fokozott, kiterjesztett védekezés nyilvánvalóan indokolt. Ezzel összefüggésben a büntetőjog „ultima ratio” jellegét szokták hangsúlyozni, ami azt jelenti, hogy az emberi viselkedésre való reagálásnak ezt a legdurvább intézményét csak akkor szabad bevetni, ha semmilyen más eszköz nem áll rendelkezésre, vagy más nem mutatkozik kellően hatékonynak⁶⁹. A magyar Alkotmánybíróság következetes álláspontja szerint: „*A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a*

67 A bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a terrorizmus elleni küzdelemről szóló 2002/475/IB kerethatározat módosításáról szóló 2008. november 8-i 2008/919/IB tanácsi kerethatározat végrehajtásáról. COM(2014) 554 final.

68 Kent Roach: *The 9/11 Effect: Comparative Counter-Terrorism*. Cambridge University Press, New York, 2011, p. 110.

69 Douglas Husak: *The Criminal Law as Last Resort*. Oxford Journal of Legal Studies, vol. 24, no. 2, 2004

*büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.*⁷⁰

Új eljárási lehetőségek

Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy a terrorizmus elleni küzdelemben szükség van azokra az eszközökre, amelyek súlyosan korlátozzák ugyan az egyéni vagy közösségi jogokat, a veszély nagysága azonban indokolja alkalmazásukat. 2001. október 26-án *George W. Bush* amerikai elnök aláírta a *Patriot Act*-nek nevezett törvényt, amely megnyitotta a lehetőséget a rendvédelmi szervek előtt, hogy széles körben bírói végzés nélkül figyelhessenek telefonvonalakat, elektronikus kommunikációt, hozzáférjenek korábban védett személyes orvosi, pénzügyi és egyéb adatokhoz.

Hasonló törekvések voltak megfigyelhetők Európában és másutt is 2001. szeptember 11. után. Németországban például, ahol az általános hatáskörű rendőrségek (a rájuk vonatkozó szabályozással együtt) tartományonként elkülönülnek, a közöttük lévő kapcsolattartás erősítése mellett a Szövetségi Bűnügyi Hivatal (*Bundeskriminalamt*) hatásköreit, információszerzési lehetőségeit bővítették. A szövetségi alkotmánybíróság azonban több döntésével is korlátokat állított az egyes pontokon alaptörvényi értékeket csorbító jogalkotás elé. Példaképpen említhető az a 2008. február 27-i határozat, amelyben a testület kimondta, hogy létezik egy korábban nem nevesített, de az ottani alaptörvényből levezethető alapjog, nevezetesen az információk technikai rendszerek megbízhatóságának és épségének szavatolására irányuló igény⁷¹. Ez az adathalászat, a személyi számítógépek tartalmának megismerése ellen nyújt védelmet.

Nem túlzás azt állítani, hogy az egész rendőrségi működést érintő, voltaképpen új modell bevezetését jelentő változás figyelhető meg. Az immár széles körben elterjedt irányzat, az adatfeldolgozás által vezérelt rendőrség (*Intelligence-led Policing*) kidolgozói nem titkolják, hogy a változtatás szükségességére és halaszthatatlanságára az Egyesült Államok objektumai ellen 2001. szeptember 11-én elkövetett terrorista támadás, illetve az azzal összefüggő rendvédelmi hiányosságok hívták fel a figyelmet⁷².

⁷⁰ 30/1992. (V. 26.) AB határozat

⁷¹ 1 BvR 370/07; 1 BvR 595/07.

⁷² Marilyn Peterson: *Intelligence-led Policing: The New Intelligence Architecture*. Bureau of Justice Assistance, Washington, D.C., 2005, p. 1.

Az adatfeldolgozás által vezérelt rendőrségi modell olyan együttműködésen alapuló feladatellátás, amely az adatok szisztematikus gyűjtését és értékelését összekapcsolja a közösségi rendőrség és a problémaorientált rendőrség hosszú évek óta bevált gyakorlatával. Az adatfeldolgozás által vezérelt rendőrség működtetése érdekében a rendőri szervezeteknek újra kell értékelniük jelenlegi tevékenységüket és annak rendjét. Az adatgyűjtésnek és -feldolgozásnak a közösségi problémák kezelését kell szolgálnia. Az adatok csejéje az egyes szervek között kivételből fő szabállyá kell hogy váljék, az elemzés minőségét pedig képzéssel és egyéb módon is javítani kell⁷³.

A terrorizmus veszélye a mondottaknak megfelelően legitimálja az egyébként alkotmányosan védett jogok súlyosnak tekinthető korlátozását is. Aránytalan korlátozásokról biztosan nem beszélhetünk, ha sok ember életét kell megvédeni. Más kérdés a szükségesség követelményének az érvényesülése.

Általánosan jellemző, hogy az emberek megfigyelése, a róluk történő, de általuk jórészt ellenőrizhetetlen adatgyűjtés egyben a megóvottság szintjét is növeli, amellet a biztonság érdekében kifejtett tevékenységet a társadalom tagjai akár önkéntes jogkorlátozással is elfogadják, sőt: jellemzően támogatják⁷⁴. Ezzel azonban nem szabad visszaélni. Megnyugtató garanciákra van szükség annak igazolására, hogy a hatalom a kivételes felhatalmazásokkal, lehetőségekkel valóban csak olyan helyzetekben él, amelyek azt indokoltá teszik. Ilyen garanciák azonban alig léteznek. Már szó volt arról, hogy a terrorizmus számos ponton kapcsolódik a szervezett bűnözéshez. Utóbbi pedig a közönséges kriminalitás világából nőtt ki úgy, hogy a kapcsolatok élnek. Megjegyzendő, hogy ugyanezt mutatták ki közvetlenül a terrorizmusról is⁷⁵.

A magyar Alkotmánybíróság a 2/2007. (I. 24.) számú határozatában megállapította, hogy a titkos eszközök alkalmazása alapvetően korlátozza a magán- és családi élet, a magánlakás és levelezés tiszteletben tartásához, s ehhez szorosan kapcsolódva, az információs önrendelkezéshez, az információáramlás szabadságához és a személyes adatok védelméhez való jogot. Ezek nem abszolút jellegűek, a megszorítások azonban csak törvényen alapulhatnak a szükségesség és arányosság követelményének a tiszteletben tartása mellett. Ebben a döntésében a testület meg is semmisített olyan rendelkezéseket, amelyek határozatlan jogfogalmakra építve egyrészt indokolatlanul, másrészt ellenőrizhetetlenül terjesztették ki a titkos információk megszerzésének a lehe-

73 Uo. vi. o.

74 Korinek László: *Tendenciák*. Belügyi Szemle, 2003/1.

75 Louise Shelley: *Dirty Entanglements: Corruption, Crime, and Terrorism*. Cambridge University Press, New York, 2014

tőségét. Tény azonban, hogy a büntetőeljárás megindítása előtt folytatott, engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredményének a bizonyításban való felhasználása ma akkor is lehetséges, ha az engedélyben nem megjelölt személyre, illetve nem megjelölt bűncselekményre vonatkozik⁷⁶. Fennáll tehát az a veszély, hogy egy terrorcselekmény megelőzésének céljával indokolt lehallgatás anyagát a valóságban akár egy lopási ügy felderítése céljából rögzítik, legalábbis attól a pillanattól kezdve, amikor világossá vált, hogy ilyen magatartásra utaló adatok vannak.

Legyőzhető-e a terrorizmus?

A kifejtettek értelmében a terrorizmus a bűnözés megnyilvánulása, amellyel szemben sikerek elérhetők, de a jelenség teljes felszámolása illúzió. A háborús felfogás hibája, hogy lényegéből adódóan feltételezi egy vagy több meghatározott ellenség létét, a megoldást pedig az ütközetek megnyerésétől várja. Ha azonban a társadalomban létrejövő, egészen pontosan meg nem határozott okok miatt kitermelődő megnyilvánulásnak tekintjük a terrorizmust, akkor nyilvánvalóan nem egy meghatározott személyi kör, de még nem is csupán valamely szervezet fennállásához vagy elpusztításához kell kötni a győzelmet.

Logikusan lehetne következtetni arra, hogy a terrorakciókkal elérni kívánt változtatások (amelyek önmagukban lehetnek akár indokoltak is, valamilyen igazságosság iránti igényt kielégítve), vagy legalább a konfliktusos helyzetek valamiféle kölcsönösen elfogadott feltételek között megvalósuló rendezése elősegítheti a politikai erőszak visszaszorulását. Sajnos a tapasztalatok ezt a feltételezést nem igazolják.

Észak-Írországból a nemzeti és egyben vallási ellentétek a XX. században igen súlyos konfliktusokat, egyebek mellett terrortámadások sorozatát is előidézték. A brit kormány fellépésében érvényesült a háborús megközelítés: 1969-től katonákat vezényeltek a tartományba rendvédelmi felhatalmazásokkal, alkalmazták az internálás intézményét, valamint az eljárási garanciákat jelentős mértékben mellőző – az esküdszék helyett egyesbíró eljárását intézményesítő – különbírókat (Diplock-bírók) hoztak létre. Érzékelhető javulás azonban nem következett be⁷⁷. Az igen hosszú ideig tomboló erőszakhullám megfékezésére az Egyesült Királyság az Ír Köztársasággal – az észak-

⁷⁶ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 206/A § (3) bek. a) pont.

⁷⁷ Agoán Mulcahy: *Policing Northern Ireland: Conflict Legitimacy and Reform*. Willan Publishing, Uffculme, Cullompton, Devon, 2006

ír meghatározó politikai erők támogatása mellett – megkötötte a belfesti egyezményt, amely átfogó rendezést kínált. Az egyéni és közösségi sérelmeket az emberi jogok szavatolásának előtérbe helyezésével kívánták kompenzálni. Arra lehet következtetni, hogy a politikai szinten meg nem szüntethető társadalmi ellentétek, valamint a kulturális hagyományok továbbra is olyan tényezők, amelyek legalábbis belátható időn belül napirenden tartják a politikai erőszak veszélyét⁷⁸.

A terrorizmus bűnözési jelenségként való felfogása természetesen nem zárja ki az egyéb – politikai, vallási, politikai, kommunikációs és más – összefüggések feltárását és azok megfelelő kezelését⁷⁹. A társadalmi, sőt a természeti tényezők szerepét ugyanis a kriminalitás elleni fellépés más területein sem szabad figyelmen kívül hagyni.

IRODALOM

„...a szabadságjogok korlátozásával a terroristák céljait teljesítjük be magunkon”. Beszélgetés Tóth Péter biztonságpolitikai szakértővel. *Fundamentum*, 2005/3.

Ackerman, Bruce: The Emergency Constitution. *Yale Law Journal*, vol. 113, no. 3, 2004

Bartók Róbert: A terrorizmus és a politikai bűncselekmény kapcsolata az 1856-os belga mérenyleti záradék relációjában. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, XXII. kötet, 2004

Bartók Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. PhD-disszertáció, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2011

Björge, Tore: Introduction. In: **Björge, Tore (ed.):** Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward. Routledge, Abingdon–New York, 2005, pp. 1–26.

Brugger, Winfried: Vom unbedingtem Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? *Juristenzeitung*, Heft 4, 2000

Byman, Daniel: Do Targeted Killings Work? *Foreign Affairs*, vol. 85, no. 2, 2006

Chalecki, Elizabeth E.: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism. *Global Environmental Politics*, vol. 2, no. 1, 2002

Chiesa, Luis E. – Greenawalt, Alexander K.: Beyond War: Bin Laden, Escobar, and the Justification of Targeted Killing. *Washington and Lee Law Review*, vol. 69, no. 3, 2012

Cohen, Irwing M. – Corrado, Raymond R.: State Torture in the Contemporary World. *International Journal of Contemporary Sociology*, vol. 46, nos. 1–2, 2005

Committee Study on the Central Intelligence Agency’s Detention and Interrogation Program. U.S. Senate, Washington, D.C., 2014

Dash, Mike: Thug: The True History of India’s Murderous Cult. Granta Books, London, 2005

⁷⁸ Bernadette C. Hayes – Ian McAllister: Public Support for Political Violence and Paramilitarism in Northern Ireland and the Republic of Ireland. *Terrorism and Political Violence*, vol. 17, no. 4, 2005

⁷⁹ Alex P. Schmid: Frameworks for Conceptualizing Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, vol. 16, no. 2, 2004

- Dershowitz, Alan M.:** Why Terrorism Works. Yale University Press, New Haven–London, 2002
- Dworkin, Anthony:** Drones and Targeted Killing: Defining a European Position. European Council on Foreign Relations, London, 2013
- Embar-Seddon, Ayn:** Cyberterrorism: Are We Under Siege? *American Behavioral Scientist*, vol. 45, no. 6, 2002
- Fletcher, George P.:** The Indefinable Concept of Terrorism. *Journal of International Criminal Justice*, vol. 4, no. 5, 2006
- Gross, Michael L.:** Assassination and Targeted Killing: Law Enforcement, Execution or Self-Defence? *Journal of Applied Philosophy*, vol. 23, no. 3, 2006
- Hadnagy Imre:** A háború és a terrorizmus: Változnak-e a háborúval kapcsolatos elméletek – korunk egyik legnagyobb kihívása, a terrorizmus tükrében? *Hadtudomány*, 2005/1.
- Hartelius, Jonas:** Narcoterrorism. *Policy Paper*, 3/2008.
- Hayes, Bernadette C. – McAllister, Ian:** Public Support for Political Violence and Paramilitarism in Northern Ireland and the Republic of Ireland. *Terrorism and Political Violence*, vol. 17, no. 4, 2005
- Henkin, Louis:** War and Terrorism: Law and Metaphor. *Santa Clara Law Review*, vol. 45, no. 4, 2005
- Horváth L. Attila:** A terrorizmus jellemzői. *Honvédségi Szemle*, 2014/3.
- Hunter, Thomas Byron:** Targeted Killing: Self-Defense, Preemption, and the War on Terrorism. *Journal of Strategic Security*, vol. 2, no. 2, 2009
- Huntington, Samuel P.:** A civilizációk összecsapása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014
- Husak, Douglas:** The Criminal Law as Last Resort. *Oxford Journal of Legal Studies*, vol. 24, no. 2, 2004
- Istvánffy András:** A terrorizmus mint rituális kommunikáció. *Beszélő*, 2005/8.
- Jung Katalin:** A terrorizmus és a terrorelhárítás új arcai. *International Relations Quarterly*, vol. 5, no. 2, 2014
- Korinek László:** Tendenciák. *Belügyi Szemle*, 2003/1.
- Korinek László:** Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006
- Korinek László:** Kriminológia II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Kovács Krisztina:** A terrorizmus elleni védekezés. *Debreceni Jogi Műhely*, 2005/3.
- Kószegvári Tibor:** A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai feladatai. *Hadtudomány*, 2002/1.
- Kretzmer, David:** Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra-Judicial Executions or Legitimate Means of Defence? *The European Journal of International Law*, vol. 16, no. 2, 2005
- Krieger, Tim – Meierrieks, Daniel:** What Causes Terrorism? *Public Choice*, vol. 147, nos. 1–2, 2001
- Krueger, Alan B. – Malečková, Jitka:** Education, Poverty and Terrorism: Is there a Causal Connection? *Journal of Economic Perspectives*, vol. 17, no. 4, 2003
- Laqueur, Walter:** The Age of Terrorism. Little Brown, Boston, 1987

- Levin, Brian – Amster, Sara-Ellen:** An Analysis of the Legal Issues Relating to the Prevention of Nuclear and Radiological Terrorism. *American Behavioral Scientist*, vol. 46, no. 6, 2003
- Lewis, Bernard:** The Assassins. Weidenfeld & Nicolson, London, 1967
- Lynch, Orla – Ryder, Christopher:** Deadliness, Organisational Change and Suicide Attacks: Understanding the Assumptions Inherent in the Use of the Term ‘New Terrorism’. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 5, no. 2, 2012
- MacDonald, Scott D.:** The Lawful Use of Targeted Killing in Contemporary International Humanitarian Law. *Journal of Terrorism Research*, vol. 2, no. 3, 2011
- Martin, Gus – Martin, Clarence Augustus:** Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues. Sage Publications, Thousand Oaks, 2003
- Matalin Dóra:** Terrorcselekmény miatt nyomoznak Gyurcsány ellen. *Nol.hu*, 2011. október 19. http://nol.hu/belfold/terrorcselekmeny_gyanujaval_nyomoznak_gyurcsany_ferenc_ellen-1245021
- McCauley, Clark – Moskalenko, Sophia – Van Son, Benjamin:** Characteristics of Lone-Wolf Violent Offenders: A Comparison of Assassins and School Attackers. *Perspectives on Terrorism*, vol. 7, no. 1, 2013
- Midlarsky, Manus I. – Crenshaw, Martha – Yoshida, Fumihiko:** Why Violence Spreads: The Contagion of International Terrorism. *International Studies Quarterly*, vol. 24, no. 2, 1980
- Miklya Luzsányi Mónika:** Terroristák a Bibliában. Zélóták és szikáriusok. *Mindennapi.hu*, 2011. szeptember 10. <http://mindennapi.hu/cikk/kultura/terroristak-a-bibliaban/2011-09-10/7206>
- Moghadam, Assaf:** The Roots of Terrorism. Infobase Publishing, Chelsea House, New York, 2006
- Mulcahy, Agoán:** Policing Northern Ireland: Conflict Legitimacy and Reform. Willan Publishing, Uffculme, Cullompton, Devon, 2006
- Nagy Ferenc:** Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. *Magyar Jog*, 2007/2.
- Peterson, Marilyn:** Intelligence-led Policing: The New Intelligence Architecture. Bureau of Justice Assistance, Washington, D.C., 2005
- Póczik Szilveszter:** A terrorizmus biológiai és pszichológiai elméletei. *Világosság*, 2007/5.
- Post, Jerrold M.:** Psychology. In: **Neumann, Peter R. (ed.):** Addressing the Causes of Terrorism The Club de Madrid Series on Democracy and Terrorism, vol. I., Madrid, 2005, pp. 7–12.
- Rae, Jonathan:** Will it Ever be Possible to Profile the Terrorist? *Journal of Terrorism Research*, vol. 3, no. 2, 2012
- Répási Krisztián:** A gerillaharc és a terrorizmus szerepe a felkelésekben. *Nemzet és Biztonság*, 2011/4.
- Roach, Kent:** The 9/11 Effect: Comparative Counter-Terrorism. Cambridge University Press, New York, 2011
- Robins, Robert S. – Post, Jerrold M.:** Die Psychologie des Terrors: Vom Verschwörungsdenken zum politischen Wahn. Droemer, München, 2002

- Ross, Stewart:** Guy Fawkes: Guilty or Innocent? Evans Brothers, London, 2010
- Sásdi Tamás:** Oroszország története a hosszú 19. század második felében (1856-1914). 2015 <http://korok.webnode.hu/products/oroszország-tortenete-a-hosszu-19-szazad-masodik-feleben-1856-1914-1/>
- Saul, Ben:** Defining “Terrorism” to Protect Human Rights. *Legal Studies Research Paper*, no. 08/125, 2008
- Schmid, Alex P.:** Frameworks for Conceptualizing Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, vol. 16, no. 2, 2004
- Schneider, Hans-Joachim:** Organisierte Hasskriminalität. *Kriminalistik*, 12/2004.
- Shanahan, Timothy:** Betraying a Certain Corruption of Mind: How (and How Not) to Define “Terrorism”. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 3, no. 2, 2010
- Shelley, Louise:** Dirty Entanglements: Corruption, Crime, and Terrorism. Cambridge University Press, New York, 2014
- TE-SAT 2010. EU Terrorism Situation and Trend Report. Europol, Den Haag, 2010
- The National Security Strategy of the United States of America. The White House, Washington, 2006
- Toros, Harmonie – Mavelli, Luca:** Terrorism, Organised Crime and the Biopolitics of Violence. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 6, no. 1, 2013
- Townshend, Charles:** A terrorizmus. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 2003
- Vass György:** Egységes meghatározás a terrorizmusra. *Hadtudományi Szemle*, 2009/4.
- Végh József:** A változó terrorizmus és a változó terrorista. *Belügyi Szemle*, 2005/11.
- Wilkinson, Paul:** The Media and Terrorism: A Reassessment. *Terrorism and Political Violence*, vol. 9, no. 2, 1997
- Williams, Katherine S.:** Textbook on Criminology. 5th ed., Oxford University Press, New York, 2004
- Zajtchuk, Russ – Franz, David:** Biological Terrorism. In: Terrorism: Reducing Vulnerabilities and Improving Responses. U.S.-Russian Workshop Proceedings. National Academies Press, Washington, D.C., 2004, pp. 214–221.